نووسینی د . زاهیر سوران
11 ئەیلولی 2004 .

ئاڵووکەوتن (مەرازە)
(Angina)

یەکێکە لەو نەخۆشییە کوتوپڕە درمە سۆییانەی لەقۆناخێکی ژیاندا جارێك یان چەند جارێك تووشی مرۆڤ دەبێت. جاری وا هەیە مرۆڤ ناچار دەبێت تا بەنەشتەرگەری دەریان بێنێت، گەر هەوکردنەکە چارەسەر نەکرێت ئەوا لەدوا رۆژێکی (نزیك یان دووردا) مرۆ دووچاری ئاڵۆزکارییەکانی مەرازە دەبێت. لەنێو کوردەواری دا نەخۆشییەکە بە زاراوە عارەبیەکەی (لەوزەتێن) زێدتر ناسراوە ، میکرۆئۆرگانیسم بەگشتی و بەکتریا بەتایبەتی دەبنە هۆی سۆکە. پرۆسێسی هەوکردنەکە تایبەتە بەمەرازەکانی نزیك کونە لووت، کونە گوێ و شانەی لیمفاوی ناوچەکە. مەرازەکان گرنگییەکی تایبەتییان هەیە و زۆر بەسودن بۆ مرۆڤ چونکە دژی میکرۆب رۆڵی پاسەوان دەبینن، لەکاتی هەوکردندا درمێتییان زۆر بەرزە چونکە لەوانەیە ژەهری بەکتریاکە بگاتە دڵ, گورچیلە، جگەر و کۆئەندامی ناوەندی دەمار ئەوسا بارێکی تایبەتی دژوار بۆ نەخۆش دروست دەکات.

هۆزانی

1- بەکتریا 50٪ یان بریتین لە:

- بەکتریای سترێپتۆکۆکەس هێمۆلیتیکەس بێتا نزیکەی 60 جۆریان هەیە، جۆرەکانی A و ڤیریدانس یان زۆر بڵاون. هەروەها بەکتریای پنێومۆکۆکەس، مێنینگۆکۆکەس، بەکتریای وەناق، سالمۆنێلای گرانەتا، باسیلی کوخ و ترێپۆنێمە پالیدیۆم بەدی کراون.

2- ڤایرۆس 20-30٪ (لەمنداڵدا), گرنگترینیان ئەمانەن:

- ئەدێنۆڤایرۆس – نزیکەی 41 جۆر لەم ڤایرۆسە هەیە و جۆرەکانی 1-7, 14 و 21 زۆر ناسراون.
- ڤایرۆسی کۆکساکی – نزیکەی 30 جۆری هەیە.
- ئێکۆڤایرۆس – نزیکەی 34 جۆری هەیە.
- رینۆ ڤایرۆس, ڤایرۆسی تامیسکی، ڤایرۆسی مێکوتە, ڤایرۆسی سورێژەی ئەڵمانی.
- ڤایرۆسی ئینفلۆنزا.

3- کەڕووەکان ، بریتین لە:

کاندیدە و لێپتۆتریکس. هەروەها چەندین بەکتریا و ڤایرۆسێکی دیش هەن کە دەبنە هۆی مەرازە.

پەتازانی

سەرچاوەی مەرازە مرۆڤی نەخۆشە، هەروەها مرۆڤی ساخ هەڵگری میکرۆبەکەیە. درمی مەرازە زۆر بەرزە و لەوانەیە هەموو کەسێك لە تەمەنێکی ژیانیدا تووشی نەخۆشییەکە ببێت. قەڵەباڵغی، ئاو و هەوای سارد و شێدار و هەندێك نەخۆشی هۆکاری یارمەتی دەری دەرکەوتنی مەرازەن.

جۆرەکانی مەرازە (بەپێی دەرکەوتنیان):

1- یەکەم مەرازە

هۆی راستەوخۆ گواستنەوەی درمەکە هەوایە (لە نێوان لاواندا). بە دەگمەن بە رێگای هەرسدا دەگوێزرێتەوە .

هۆکارە یاریدەدەرەکانی هەوکردنەکە بریتین لە:

- کەمبوونەوەی بەرگری جێگەیی و گشتی (لەژێر رۆڵی ئەو شوێنەی تێیدا دەژی).

- پیس بوون و کێمکردنی بەکتریایی, لەوانەیە زۆرجار ببێتە هۆی ئاڵۆزکردنی ڕێڕەوی درمە ڤایرۆسییەکانی مەرازە.

2- مەرازەی نیشانەیی

لەم بارەدا مەرازە وەك نیشانەی نەخۆشییەکی درمی دی وەك وەناق و گرانەتادا دەبینرێت. هەندێك مەرازە لەئەنجامی کاری کیمیکیدا پەیدا دەبن وەکو کاری پاکژکەرەوەکان یان ئەو دەرمانانەی کاردەکەنە سەر ناوپۆشەکان.

تێبینی:

زۆرجاران مەرازە وەك نەخۆشییەك یان وەك نیشانەی نەخۆشییەکی لاوەکی لەگەڵ نیشانەی جیاوازدا دەردەکەوێت.

نیشانەکان

مەرازەی ڤایرۆسی

لەکاتی هەوکردنی ڤایرۆسی دا مەزارەکان چەند نیشانەیەکی مامناوەندی گشتییان هەیە. سەرەتا نەخۆش هەست بە هیشکبوونەوەی نێو گەروو, گەورەبوونی لیمفەگرێکان دەکات ، ئەو گۆڕانانەی بەهۆی ڤایرۆسەوە (جگە لەڤایرۆسی لیمفۆترۆپ) بەسەر ناوپۆشەکاندا دێن ئەمانەن:

- سووربوونەوە ، ئاوسان و پەیدابوونی خاڵی سووری بڵقاوی یان خوێناوی لەسەر ناوپۆشەکان.
- هەندێك جار نەخۆش گیروگرفتی بۆریەکانی هەوای سەرەوەی (لووتگیران ، ئاو بە لووتدا هاتنە خوارەوە ، لەش داهێزران) هەیە. مەرازە ڤایرۆسییەکان بێ دەرمان و چارەکردن چاکدەبنەوە وەڤایرۆسی کۆکساکی دەبێتە هۆی بریندارببوونی مەرازە و دەرکەوتنی هەندێك نیشانەی تر.

مەرازەی بەکتریایی

هەموو جۆرەکانی سترێپتۆکۆکەس هێمۆلیتیکەس بێتا جۆری A دەتوانێت ببێتە هۆی مەرازە. زۆرجار نەخۆشییەکە لەپڕ دەردەکەوێت ، نیشانەی گشتییەکانی بریتین لە: لەرزوتا و ژانە سەر و ئازار (لە کاتی جوین و قووتدانی خۆراکدا) دەست پێدەکات, ، لە منداڵدا هەندێك جار ڕشانەوەشی لەگەڵدایە.

نیشانە تایبەتییەکانیش بریتین لە:

- نەخۆش ناتوانێ خۆراك قووت بدات هەندێك جار وای لێدێت ناتوانێت بەهیچ جۆرێك خۆراك بخوات.
- زۆرجار تەنگەنەفەسی و گۆڕانی دەنگی نەخۆشیش دەبیسترێت.
- ژانکردن و هەوکردنی لیمفەگرێکان.

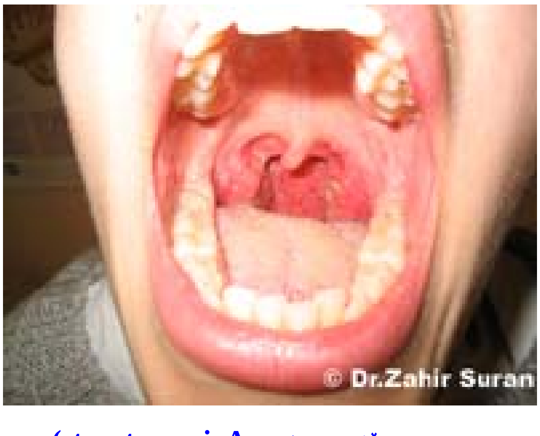

(وێنەی مەرازە– A streptococci)

(بێڕەزامەندی د . زاهیر سوران کەس بۆی نییە ئەم وێنەیە بەکاربهێنێت)

جۆرەکانی مەرازە (بەپێی رەنگ و شوێنیان):

1- مەرازەی سوور:

تایبەتە بەهەوکردنی بەکتریای سترێپتۆکۆکەس هێمۆلیتیکەس بێتا.

2- مەرازەی پەنماو:

زۆرجار هۆکەی دەگەڕێتەوە بۆ بەکتریای سترێپتوکۆکەس هێمۆلیتیکەس بێتا. لەم جۆرەدا یەك لای مەرازە دەئاوسێت، رشانەوە، هەناسەتوندی و بێتوانایی قووتدان و گەورەبوونی لیمفەگرێکانیشی لەگەڵدایە.
هەندێکجار پێکهاتووی دروستبووی سەر مەرازەکان دەتەقێن و لەوانەیە ببنە هۆی خنکاندنی منداڵی گچکە. لەبەرئەوە باشتر وایە لەکاتی دەرکەوتنیاندا بە نەشتەرگەری بکرێتەوە و کێمو زوخاوەکەی لێدەربهێنرێت.

3- مەرازەی نزیك کونە لووتەکان:

لەم بارەدا ساوا تای لێدێت و دەنگی گڕ دەبێت، شلەیەکی خەستی کێماوی بەلووتیدا دێتە خوارەوە، ساوا خۆراکی بۆ قووت نادرێت. لەکاتی تێڕوانیندا بەئامێری (رینۆسکۆپ) کوونە لووتەکان پەنماون و کێمیان کردووە. ئەوەی راستی بێت لەبەر گیراوی کونە لووتەکانە کەبەرمەمکانە ناتوانێت شیر بخوات.

4- مەرازەی سپی:

زۆرجارهۆی سەرەکی ئەم هەوکردنە سترێپتۆکۆکەس هێمۆلیتیکەس بێتایە، ئەم جۆرە بەرەو کێمو زوخاو کردن دەڕوات و زۆرجاریش لیمفەگرێکان ژان دەکەن.

5- مەرازەی درۆزنە پەردە:

ئەم جۆرە هەوکردنە دەبێتە هۆی گەورەبوونی قەبارەی مەرازەکان و لیمفەگرێکان لەگەڵ دەرکەوتنی بارێکی ژەهراوی گشتی و زۆرجار ئەم بارە وەکو نەخۆشی وەناق دەردەکەوێت.

6- مەرازەی بریندار:

لەم جۆرەدا مەرازەکان بریندار دەبن، رووپۆشی سەر مەرازەکان وون دەبن و نامێنن ، زۆرجار برینەکە دەبێتە هۆی خوێن بەربوون و بەهۆی خوێن بەربوونەوە نێودەم بۆگەنی لێدێت. هۆی دی کەدەبێتە هۆی ئەم جۆرە مەرازەیە بریتییە لەفەرەنگی لاوەکی ، بەکتریای کوخ (مایکۆبەکتریا) یان شێرپەنجەی مەرازە.

7- مەرازەی گرانەتایی Duguet:

ئەم جۆرە لەکاتی نەخۆشی گرانەتادا دەردەکەوێت ، مەرازە بێئازارە و شێوەی هێلکەیی یە و رەنگی سپییە.

ئاڵۆزکارییەکان

- ناوچەیی گوێچکەسۆ، ماستویدە سۆ، کێمکردن. لەمەرازەی Ludwig دا لیمفەگرێکان کێم دەکەن.
- پاشتر – هەوکردنەکە دەبێتە هۆی نەخۆشی پاش مەرازە یان هەوکردنی پاش سترێپتۆکۆکەس وەك هەوکردنی کوتوپڕی گورچیلە و جومگەکان.
- هەندێك جار سۆی کوتوپڕ وەك پرۆسێسێکی بەرگری لە 2–5 هەفتەدا (پاش ئالووکەوتن) دەر دەکەوێت، زۆرجار سترێپتۆکۆکەس لەخوێنەوە خۆی دەگەیەنێتە پەردەی ناوەند و ناوەوەی دڵ و مرۆ تووشی رۆماتیسمی دڵ دەکات.
- هەندێك جاری دی 2–4 هەفتە پاش هەوکردنی مەرازە (بە سترێپتۆکۆکەس هێمۆلیتیکەس بێتای جۆری 12) گورچیلە سۆی کوتوپڕ پەیدا دەبێت. بەکتریای سترێپتۆکۆکەس زۆر بڵاوە و زێدتر تووشی منداڵ و گەورە دەبێت.

دەستنیشانکردن

1- نیشانەکانی پێشوتر، زانیاری دەربارەی گواستنەوەی میکرۆئۆرگانیسمەکە.

2- تێستی خێرای نیوپۆشی ناو گەروو ، چاندنی خوێن و میز یش پێویستە.

3- پێویستە تێستی سێرەوی بەکتریایی و تێستی ڤایرۆسی لەبیرنەکرێت.

چارەسەرکردن

1- چارەکردنی جێگەیی مەرازە ، غەرغەرە کردن بەچای رازیانە و دەرمانی تایبەتییەوە دەبێت.

2- چارەکردنی نیشانەکان ، بەکارهێنانی دەرمانی دژی تا و ئازار و خۆراك خواردن زۆر گرنگە.

3- دەرمانیش بۆ لەناوبردنی بەکتریاکان بریتییە لەدەرزی پەنسیلین بەم شێوەیە:

- دەرزی پەنسیلینی G بۆ 2 و 3 رۆژ و پاشتر بەخەپلەی پەنسیلین V تەواو دەکرێت.
- لە کاتی هەستداری لە پەنسیلین پێویستە هەر 6 کاژێرێك 400 ملگم خەپلەی ئێریترۆمایسین بۆ 5–6 رۆژان بدرێت بە نەخۆش. پاش مانگێك پێویستە جارێکی دی تێستی تاقیگایی نەخۆش بکرێت بۆ دڵنیابوون لەنەمانی میکرۆبەکە، دەنا پێویستە جارێکی دی و بە بێنزاپین پەنسیلین چارەی مەرازە بکرێت.

خۆپاراستن

- لەکاتی هەوکردنی مەرازەکاندا زۆر پێویستە مرۆڤ مەرازەدار ماچ نەکات یان لێی دوور بکەوێتەوە.
- پاکوخاوێنی نێو دەم و گەروو و مەلاشو زۆر پێویستە.

سەرچاوەکان

1– د . زاهیر سوران . نەخۆشییە درمەکان ، سۆ سترێپتۆکەسەکان ، بەشی دووەم ، چاپی یەکەم ، سلێمانی– کوردستان ، 2004 .

References
1.Yow, M. Group B. streptococci serious Treat to the Neonate, J Amer Med Ass.
2.Group B streptococci in the newborn, Lancet. 1977; 1: 520.
3.Rapid detection of beta-hemolytic streptococci. Lancet 1986; 1: 247.
4.Group A. Beta- hemolytic streptococci skin infections in a mart-packing plant MMWR. 1986, 35, 629.
5.Carol J. Baker and Morven S. Edwards, Group B Streptococcal infections. In: Infectious Diseases of the fetus newborn infant, 4th eds. W. B. Saunders Company. 1995; 26: 980-1028.